

Јован Лазаревић

докторанд

Христолошка титула *Ο Κύριος* у посланицама апостола Павла — пресек досадашњих истраживања

Сажетак: Титуле које данас приписујемо богочовечанској личности Исуса из Назарета, *Ο Κύριος* и *Ο Χριστός*, нису само прости термини који су се одједном придодали, већ је био потребан одређени временски период да се устале уз Његово име. Апостол Павле у својим посланицама у више наврата износи христолошки термин *Ο Κύριος*, истовремено га повезујући са личношћу Исуса из Назарета. Савремени истраживачи Библије покушавају да разјасне и разлуче на који начин је дошло до коришћења ових термина и када су се они приписали имену Сина Божијег. На основу овог рада, покушаћемо да упоредимо различита тумачења и мишљења појединих научника и да дамо одговор на ово веома занимљиво питање.

Кључне речи: *Ο Κύριος*, апостол Павле, Нови Завет, христолошки термини

„Име је форма присуства именованог, исказивање бића именованог“¹

Појам *Ο Κύριος* је од најранијег периода хришћанства заузео веома високо место у новозаветној терминологији. Овај термин, иако је приписан личности Исуса из Назарета, своје постојање и значење проналази у далекој прошлости. Широки спектар значења овог термина и проучавање истог, могло би нас довести до разјашњења појединих питања која нам се намећу. Због чега је овај термин приписан Исусу? Каква је улога овог термина била пре настанка хришћанства а колику вредност је сам термин имао за време Исусове проповеди, као и после ње?

1. Имена Божија у Светом писму

Кроз јеврејску историју, име Бога и термини који су га описивали су варирали у зависности од аспекта кроз који су људи посматрали вољу Божју која се преносила на изабрани јеврејски народ, као и теолошко богатство старозаветне традиције и друштвени контекст који је уобличавао свакодневни живот. Израилци су веровали да је Бог који је уобличио њихову судбину кроз директне сусрете са Њим, захтевао непосредну преданост и верност. Управо ово је навело старозаветне теологе да трансформишу разнородне апелације и верске исказе о Богу у кога су веровали.

1.1 Старозаветна имена Божија

Пре него што кажемо нешто више о терминима који су коришћени у Старом Завету о имену Божјем, морамо напоменути да је на древном Блиском Истоку велики значај придаван личним именима, јер су она откривала карактер и идентитет личности и моменте из живота наведеног. Открића божанског имена и његова стална употреба били су од суштинског значаја за народ.² Врховно име које се користи-

---

¹ Родољуб Кубат, Траговима Писма, Стари Савез — Теологија и Херменеутика, Каленић 2012, 19.

² Радомир Б. Ракић, Библијска Енциклопедија I, А — Л, Србиње — Београд, 2004, 359.

ло у Библији, рабинској литератури и међу самим Јеврејима је свакако био термин *JHWH*³ које је најчешће спомињано име јеврејског Бога. Спомиње се око 6823 пута у јеврејском тексту Библије. Најчешћи термин на који се преводи ова реч на енглеском језику је термин *Lord* (на грчком `Ο *Kύριος*, на српском *Господин*). Уместо овог термина који се међу истраживачима обележава појмом тетраграм (тетραγραμματον), веома често се користи термин *Adonai*, који има идентично значење са појмом `Ο *Kύριος* на грчком језику. Подсећања ради, самогласници су додавани испод сугласника малим словима, али је изворно изговарање термина *JHWH* изгубљено јер су се припадници јеврејске верске заједнице супротстављали изговарању Божјег имена. Истраживачи који су се бавили овим питањем, дошли су до крајњег закључка да можемо само нагађати како се у оригиналу изговарало Божје име, али се претпоставља да је најпре изговаран термин Јахве, док је нетачни хибрид Јехова настао у средњем веку услед хришћанског непознавања терминологије.⁴

Louis Jacobs у својој књизи *A Jewish Theology*,⁵ наводи нам имена Божија која су Јевреји користили у Старом Завету а која ћемо ми овде само набројати: *Elohim* — Елохим (јавља се око 2500 пута у Старом Завету и једно је од три најчешћа генеричка имена у Старом Завету. За разлику од термина Ел, не проналазимо сличан термин у другим семитским језицима и док Ел има првобитно политеистичке асоцијације, израиљски теолози су овај термин трансформисали и користили га за једног Бога. Док је име коришћено у већини традиција, периода и религија, нарочито су га фаворизовали у северном Израиљу)⁶; *Eloah* — Елоах (Друго генеричко име за Бога Старог Завета и јавља се свега 75 пута о којих је највећи број у књизи о Јову⁷); *El* — Ел (јавља се у Старом завету више од 200 пута. Семитско име за божанство у древним блискоисточним култовима. Свако одговарајуће божанство је било одређено овим генеричким именом. Користило се и као име Бога који је стајао на врху угаритског пантеона а служба и политеизам Елу, биле су основне компоненте ханаанских религија. Доласком у Ханаан, израиљска племена су почела да асимилију ханаанске верске центре и повезују њихову верску праксу са Јахвеом); *El Shaddai* — Бог, Онај планине (Бог кога су поштовали Авраам, Исак и Јаков. У митологијама древног Блиског Истока богови су често живели на космичкој планини која је била центар земље. Поистовећивао се са Елом а Седамдесеторица га преводила са термином Свемогући); *El Elyon* — Бог Свевишњи (сложеница за поштованог бога Ела, који је поштован у Јерусалиму пре Давидовог освајања града, након чега је поистовећен са Јахвеом); *Jahve Cavaot* — Јахве Саваот је сложено име које значи Господ над војскама. Спомиње се 279 пута у Старом Завету. Септуагинта овај термин преводи као Господ Свемогући. *Jacobs* наводи и следећа имена *Tzevaot* и *Yah*, док Ракић спомиње и *El Olam* — Ел Олам, *El Verit* — Ел Верит и *El Roi* — Ел Рои.

Термин који је тек касније ушао у употребу приликом изговора термина *JHWH* а нарочито у постегзилском периоду када је почео замењивати термин Јахве јесте термин *Adonai* — Адонај. Корен речи се налази у термину *Adon* — што у преводу значи Господ, господар. Основно значење термина *Adonai* је *Господин мој Велики*. На-

³ Louis Jacobs, *A Jewish Theology*, New Jersey, 1973, 137.

⁴ Р. Ракић, Нав. дело.

⁵ L. Jacobs, Нав. дело, 137–139.

⁶ Р. Ракић, Нав. дело, 359.

⁷ Разлог спомињања књиге о Јову је тај, што писац ове књиге употребљава овај термин да би избегао специфична схватања Израиља о завету и историји спасења у вези са именом Јахве. Књига о Јову, која спада у поучне књиге, више говори о универзалној важности теологије.

рочито је значајан термин јер се на заједничком богослужењу почео временом све више користити, док на крају и није истиснуо из употребе термин Јахве, који се користио као појам веће светости имена Божјег.⁸ Овај термин како наводи *Jacobs* односи се на љубав и убеђење, док са друге стране наводи и Мајмонидесово⁹ виђење да су сва наведена имена само израз Божијег деловања у свету.¹⁰

1.2 Новозаветна имена Божија

Имена која новозаветни писци користе да означе Бога одражавају чињеницу да је Нови Завет написан у свету грчке говорне културе, али пре свега на основу традиције и терминологије наслеђене из Старога Завета и јудаизма, које је пренела Септуагинта. Најчешћа имена која су коришћена за Бога у Новом Завету је термин $\Theta\epsilon\acute{o}\varsigma$ — Бог (јавља се 1318 пута, док је у Септуагинти употребљена око 4000 пута)¹¹, Отац, Бог Отац, Сведржитељ, Алфа и Омега, Свети, али термин коме ипак треба да посветимо највише пажње, свакако јесте термин $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ — Господ. У Старом Завету главно звање и представничко име за Бога било је индивидуално и лично име Јахве, које је приликом превођења на грчки језик превођено термином $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$. Ово име старозаветни писци користе више од 6000 пута.¹² Нови Завет именован $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ именује Бога око 100 пута, нарочито онда када се користе цитати из Септуагинте. Највећи број ових појмова у Новом Завету се односи на личност Исуса из Назарета.

Кубат наводи да се личност Исуса у Јовановом јеванђељу осам пута представља апсолутном тврдњом: „εγώ εἰμι“ — Ја јесам, док тај израз, са друге стране, своје становиште проналази у Старом Завету у књизи Изласка 3, 14.¹³

2. Хронолошки развој термина $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ у свету Новог завета

Историјски гледано термин $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ у себи је извршио симбиозу два елемента, елемент моћи и елемент ауторитета. Истинска реализација и јединство ова два термина могу се повезати искључиво са Божанским бићем. Основа ове речи када се преведе на наш језик означава биће које је снажно, има моћ, и углавном се односи на биће које има моћ да контролише друге.¹⁴ Такође, може означавати и особу која поседује робове, куће и има одређени друштвени утицај. Пре него што је термин $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ постао значајнији у изговору грчког говорног подручја, појам $\text{Ο } \text{Δεσπότης}$ је заузимао његово место до новозаветног периода. Што смо се више приближавали периоду Новог завета утолико је термин $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ био све више у употреби. У самом почетку коришћења овог термина високи званичници, тј. владари, нису приписивали себи ову титулу нити се неко од народа њима обраћао овим термином. Обично се ова титула додељивала философима, докторима, значајнијим члановима друштва, мужевима, оцима и понекад синовима. Тек од периода Септуагинте почиње да се употребљава термин $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ за узвишенија бића: Бога, владаре, богове...¹⁵

⁸ Р. Ракић, Нав. дело, 360.

⁹ L. Jacobs, Нав. дело, 147–148.

¹⁰ У савременом јудаизму одражава се поштовање према светости личног Божјег имена.

¹¹ Најчешће за јеврејске термине који су означавали Бога, али је коришћена и за паганске богове Грка и Римљана.

¹² Поређења ради, термин Елохим се преводи термином $\text{Ο } \text{Κ}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$, свега 2500 пута.

¹³ Родољуб Кубат, Нав. дело, 30.

¹⁴ W. Foerster у Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, Theological Dictionary of the New Testament, William B. Eerdmans Publishing Company, Michigan, 2003, 487.

¹⁵ G. W. Foerster, Нав. дело.

Концепт Бога неминовно је повезан са комбинацијом моћи, правде. Употреба термина *Ο Δεσπότης* у старом грчком језику директно се односило на божанства, али стари Грци се према својим боговима нису односили као према господарима, првенствено због заступљености мишљења да они нису учествовали у стварању света. Термин *Ο Κύριος* почео је најпре да се користи у класичној антици. Богови грчке митологије су господари али не и креатори или творци овог света. За разлику од старих Грка, богови блиског истока и Египта су они који контролишу судбину људи и сваке индивидуе посебно, који доносе одлуке али који и кажњавају људе. Из тог разлога што утичу на судбину људи и света могу бити названи господарима.

Хронолошки посматрано, употреба термина *Ο Κύριος* за богове и владаре развија се у првом веку пре Христовог рођења. У том периоду фразе *Ο Κύριος Βασιλεὺς*, *Ο Κύριος Θεός* и *Ο Κύριος Стратеγός* добијају заједничко и јединствено значење.¹⁶ Податке које налазимо у писаним изворима који потичу из Сирије и Египта, показују нам да је дошло до развоја и адаптације блискоисточног веровања и староегипатске религије са религијама које су дошле из Европе (стара Грчка религија).

У Египту¹⁷ термин *Ο Κύριος* се користио за разна божанства, одакле се овај утицај проширио по Малој Азији, Италији, Риму и Шпанији. Из Сирије се овај термин проширио по Арабији. Није коришћен за мала божанства или за полуобожена створења, већ искључиво приликом молитве, захвалности, давања завета и слично. Што се тиче поштовања које се указивало владару, термин *Ο Κύριος* веома је брзо преузео примат у односу на остале појмове који су се користили за сличну терминологију а посебно се употребљавао приликом указивања поштовања римским императорима.

Време у коме је Исус из Назарета живео, било је време када се култ римског владара ширио а методе деификације истог, примењивале би се на сваког римског императора који би њима био постхумно одликован. Следбеници Исуса нису поредили свог Месију са императорима римског уређења, али поставља се питање колико је јак био утицај римског друштва на присталице распетог Назарећанина? Многи који су говорили о Исусу као Сину Божјем, знали су веома добро да је латински облик те речи заправо царска титула коју је Август носио а која је касније наслеђивана од стране његових наследника на престолу (*divi filius* — син бога).¹⁸ Други пример сличности који наводи Данијел Шовалтер у књизи Оксфордска историја библијског света је термин *ἐβαγγελίον* — јеванђеље, што су хришћани користили као назив за књиге које говоре о животу Исуса Христа, док су Римљани овај термин користили за објављивање вести о цару и о његовим подухватима.

3. Титула *Ο Κύριος* код апостола Павла и јеванђелиста — досадаши пресек истраживања

3.1 Савремени истраживачи о титули *Ο Κύριος* и њеној употреби у новозаветним списима

Павлове посланице су најбољи показатељ да се титула Господ приписује личности Исуса из Назарета. Свака реч коју Павле изговара а у којој се говори о зако-

¹⁶ G W. Foerster, Нав. дело, 487.

¹⁷ У Египту концепт господствавао је снажнији лингвистички изражај доминације божанства над природом, али не постоје докази који нам указују на то, да је термин *Ο Κύριος* преузео такву улогу у изговору одмах, међу припадницима народа који су живели у Сирији и Египту.

¹⁸ Мајкл Д, Куган, Оксфордска историја библијског света; прилог: Данијел Н. Шовалтер, У контексту Цркве, Исусов покрет у римском свету, Београд, 2006, 598.

нима и учењу које је Павле наследио од ученика Христових, приписана је као „реч Господња“. Слично је и са Јеванђељима, у којима се понавља исти принцип. Лука, писац трећег канонског јеванђеља, Исуса назива Господом око петнаест пута. Иако се овај термин обично приписује Богу, Лука са тим нема никакав проблем и свесно Исусу приписује ову христолошку титулу. Слично је и код Јована, писца четвртог канонског Јеванђеља. За разлику од Луке и Јована, код Матеја и Марка, се термин Господ не приписује Исусу, све до Његових последњих дана у Јерусалиму и приликом описивања Његове смрти на крсту и васкрсења. *Donald Gowan*, скреће нам пажњу на ову занимљивост и јасно показује разлику којом су описивали Исуса писци прва два канонска Јеванђеља, а како су га описивали и којим су се терминима служили Лука, Јован и Павле.¹⁹

Rudolf Bultmann, у књизи *Theology of the New Testament*, наводи да се у хришћанској заједници која настаје међу незнабошцима, уместо титула „Син Човечији“ и „Христос“ које се све мање користе, њихово место преузима термин „Господ“.²⁰ Од изузетне важности је напоменути ово Бултманово мишљење, јер ако је ова тврдња тачна, могли бисмо да сазнамо временски период у коме је титула почела да се приписује Исусу, као и подручје са кога се она даље проширила. Као што смо већ напоменули, титула је преузета из превода Седамдесеторице, као најчешћи превод речи Јахве. *Bultmann* наводи да је највероватније ова титула преузета из хелинистичке религијске терминологије,²¹ чији је превод био најсличнији преводима термина којима су описивали Исуса његови ученици.

Такође, *Bultmann* приказује кроз контекст молитве ову титулу и помоћу одређених стихова које наводи из Павлових посланица и Јеванђеља, даје слику о томе да се ова титула приписивала Богу Оцу, а онда и Исусу — Сину Божјем, чијом су молитвом исцељивали болесне и чинили многа чуда, али и коме су уопште упућиване молитве (Еф 5, 20; 3, 21; Јн 14, 13; 15, 16; 16, 24; 2. Кор 1, 20; Рим 1,8; 7, 25; Кол 3, 17).²²

Као и *Bultmann*, слично размишљање наводи и *W. Bousset*. Сматра да је термин *Ο Κύριος*, преузет из хелинистичко — оријенталне традиције поштовања божанстава и владара.²³ Са друге стране, *George Strecker* у књизи *Theology of the New Testament*, наводи да је један од основних термина којима се описивао Исус из Назарета био повезан са термином кога апостол Павле наводи у (1 Кор 15, 22), где користи већ споменути израз „Маран ата“. *Strecker* повезује речи апостола Павла (1 Кор 8, 6):

„Али ми имамо само једнога Бога Оца, од којег је све и за којег смо ми, и једнога Господа Исуса Христа, кроз којег је све и ми кроз њега“, са мишљењем стоика о настанку света. Наиме, наводи њихово учење о настанку света и повезује са активношћу коју је Реч Божја имала том приликом да све кроз Њега постане (Јн 1, 3), и на основу овога доказује повезаност термина *Ο Κύριος* са личношћу Исуса из Назарета.²⁴

Oscar Cullman у свом делу *The Christology of the New Testament*, наводи да постоје две могућности због које је овај термин био у употреби и због којих се приписао Исусу Христу. Прву смо већ навели код *Bultmann* — а и *Bousset* — а, док је друга могућност коју наводи *Cullman*, да је коришћена као директан превод речи *Adonai*,

¹⁹ Donald, E. Gowan, *The Westminster Theological Wordbook of the Bible*, Westminster John Knox Press, Westminster, 2003, 304.

²⁰ Rudolf, Bultmann, *Theology of the New Testament*, Baylor University Press, Texas, 2007, 124;

²¹ Исто, 124;

²² Исто, 128.

²³ Georg, Strecker, *Theology of the New Testament*, Westminster John Knox Press, Kentucky, 2000, 85.

²⁴ Исто, 88.

односно као превод речи *JHWH*.²⁵ Занимљиво је и његово мишљење, да термин *Ο Κύριος* који је преузет из хелинистичке традиције и термин *Ο Κύριος* кога проналазимо у Септуагинти, не ствара неку нову стварност гледано из перспективе филологије или теологије, већ је могуће повезати овај термин који је коришћен у две различите функције арамејског и старогрчког језика.²⁶

Charles Anderson Scott, у својој књизи *Christianity According to St Paul*, такође тврди да се термин *Ο Κύριος* користио још пре Павловог времена, али да је засигурно овај апостол један од најзаслужнијих што се овај термин проширио међу хришћанима тог времена. Речи апостола Петра у делима Апостолским (2, 36):

„Нека зна сав дом Израилев, да је и Господом и Христом учинио Бог Њега, овога Исуса, кога ви распесте“, осликавају учење о Исусу као Господу, још од најранијих времена. Овде се може поставити питање, са колико сигурности треба прихватити Лукин спис и да ли су можда ове речи Петру уметнуте, са обзиром на околности које су владале приликом писања Дела апостолских. Ипак, као што прихватамо речи које су ученици, а истовремено и писци канонских Јеванђеља приписали Господу Исусу Христу, и као што прихватамо и многе друге историјске вредности које су касније записиване од стране одређених историчара и прихватамо их непобитно, тако можемо и Петрове речи да схватимо и доживимо као аутентичне.²⁷

Ferdinand Hahn у свом делу *The Titles of Jesus in Christology*, напомиње нам о разликама између истраживача који су се бавили овом темом. Већ споменуте *Wilhelm Bousset* — а и *Rudolf Bultman* — а сврстава у једну категорију истраживача који тврде да се титула *Ο Κύριος* развила под хелинистичким утицајем, док са друге стране наводи *Werner Foerster*-а, *Gustaf Dalman*-а, *Oscar Cullmann*-а и *Eduard Schweizer*-а који тврде да је ова титула имала своје упориште у палестинској традицији.²⁸ *Hahn* испитује сам корен речи *Ο Κύριος* и наводи да је обавеза истраживача да испитају њен настанак и окружење не би ли се постигао крајњи циљ разјашњења овог појма и приписивања истог одређеним личностима тог доба. Примећује одређену разлику у схватању овог термина између хелинистичке традиције и оријенталног размишљања. Док једна страна прихвата овај термин као појам који се односи на личности које су имале велику власт и биле уважене у друштву, друга страна — оријентална традиција, користила је овај појам како би исказала одређене божанске атрибуте или само божанство. Култ императора је прихватао ову титулу још од Александра Македонског, преко Селевкида и Птоломеја, након чега је пренет на запад. Апотеоза римских императора, настала је под утицајем блискоисточних држава у којима су владари истих проглашавани боговима. Ово је, свакако, егу римских императора импоновало, јер им је доносило још већу моћ и поштовање. Венерација владара Августа била је само почетак овог култа, док за време Нерона а нарочито Домицијана доживљава потпуну сатисфакцију. То нам наводи и Лука у Делима апостолским (25, 26) када се прокуратор обраћа Нерону титулом „господ-ар“ — *Ο Κύριος*. Очигледно је да је ова титула имала двоструко значење и да се помоћу ње односило према Богу и према владару.²⁹

²⁵ Oscar, Cullman, *The Christology of the New Testament*, Tubingen, 1957, 201.

²⁶ Исто, 202.

²⁷ Charles, Anderson, Scott, *Christianity According to St Paul*, Cambridge University Press, Cambridge, 1961, 249.

²⁸ Ferdinand Hahn, *The Titles of Jesus in Christology, Their History in Early Christianity*, Library of Theological Translations, Cambridge, 1969, reprinted 2002, 68.

²⁹ Исто, 70.

Нешто слично *Hahn* закључује и када су у питању различити термини којима се називао Бог у Старом Завету. Превод Седамдесеторице тумача је појмове *Adonay* и *JHVH* превео титулом *Ο Κύριος*, која је у египатском народу приписивана фараону а понекад и ханаанском богу Баалу.³⁰ Такође, Хан наводи и новозаветне термине *ραββι* и *διδάσκαλε* којима су се служили народ и ученици Христови према самоме Христу.³¹ Ово нам све говори да се неколико термина могло користити за једну особу а да притом се не оповргне достојанство дато одређеној личности кроз неки други појам. Као закључак у свом раду, *Hahn* говори да је титула *Ο Κύριος* приписана Исусу, не би ли се исказало поштовање, божанство и ауторитет Месије из Назарета.

3.2 Титула *Ο Κύριος* код јеванђелиста

У Новом Завету термин или сам корен речи *Ο Κύριος* јавља се 717 пута, од чега се 210 пута јавља код апостола Луке у Јеванђељу и Делима Апостолским, 270 пута код апостола Павла, код Матеја око 80 пута, Марка 18 пута и код јеванђелисте Јована 58 пута.³²

Henry J. Cadbury у свом делу *The Titles of Jesus in Acts*, наводи да титула *Ο Κύριος* није толико често употребљавана у Јеванђељима колико у каснијим списима. Пошто је термин Господ, коришћен као превод за реч која се односи на Бога, тако имамо у Делима Апостолским веома честу употребу овог термина и она може означавати час Бога Оца, час Исуса.³³ Термин Господ Исус се појављује неколико пута (1:21; 11:17; 15:11,26; 20:21,24,35; 21:13) што нам сугерише да је апостол Лука користио ову термин веома често.³⁴

Jack Dean Kingsbury, у тексту под називом *The Title „Kyrios“ in Matthew’s Gospel*, износи једну занимљивост. Наиме, где год се спомиње личност Исуса из Назарета а да су притом присутни Јуда Искариотски, странци или противници речи Исусове, Исуса називају речима *ραββι* и *διδάσκαλε* а никада речју *Κύριε*. Са друге стране, ученици и сви они који верују у Њега и у Његову моћ исцељивања болесних, никада му не приступају речима *ραββι* и *διδάσκαλε*, већ искључиво титулом *Κύριε*.³⁵ Порука коју нам *Kingsbury*, кроз овај текст шаље, везана је за прихватање Исуса као божанства. Исти аутор нам наводи и мишљење *Strecker*, да су титула Господ и Син Давидов најзаступљеније у првом канонском Јеванђељу и да су најзначајније за круг читалаца којима је ово Јеванђеље упућено.³⁶

У раду који смо већ навели, *Kingsbury* код јеванђелисте Матеја, наводи да се термин *Ο Κύριος* користи у три различите конотације.³⁷ Мт 27, 63:

„Говорећи: Господару, сетисмо се да онај варалица...“ нам говори о томе, на који се начин одређене јудејске снаге опходе према Понтију Пилату.

Друга употреба овог термина се односи на самога Бога (4:7,10; 5:33; 9:38; 11:25; 21:9, 42; 22:37; 23:39; 27:10; 28:2):

³⁰ Исто, 71.

³¹ Исто, 75.

³² http://krotov.info/libr_min/s/stragoro/gospod.htm преузето дана: 12. августа 2012. године

³³ Frederick, John, Foakes, Jackson, *The Beginnings of Christianity, Part I, The Acts of the Apostles*, Macmillan and Co, London, 1933, 359.

³⁴ Исто, 360.

³⁵ Jack Dean, Kingsbury, *The Title „Kyrios“ in Matthew’s Gospel*, *Journal of Biblical Literature*, Vol.94, No.2 (June 1975), 246.

³⁶ Исто, 247.

³⁷ Исто, 248.

„Немој кушати Господа Бога свога“ (4:7);

„Господу Богу своме клањај се“ (4:10);

„а испуни што си се Господу заклео“ (5:33);

„Молите се стога Господару жетве“ (9.38); и треће значење термина *Ο Κύριος* примењује се приликом ословљавања Исуса. То можемо видети у следећим речима:

„Неће сваки који ми говори: Господе, Господе, ући у Царство небеско“ (7,21); „Господе, Господе, нисмо ли у име твоје пророковали“ (7,22);

„Стражите, дакле, јер не знате у који час ће доћи Господ ваш“ (24,42).

Веома битно је споменути да се термин Господ налази више пута сам у реченици и да том приликом није повезан са неком другом христолошком титулом. Најчешћи случај овог примера је када се верни народ обраћа Исусу са молбом за неку помоћ а то можемо видети најбоље у следећим стиховима: 8:2, 6, 8, 21, 25; 16:22; 17:15; 18:21.

„Господе, ако хоћеш, можеш ме очистити“ (8:2);

„Господе, слуга мој лежи дома одузет, и страшно се мучи“ (8:4);

„Господе, допусти ми најприје да одем и упоам оца својега“ (8:21);

„Господе, спаси нас, изгибосмо“ (8:25);

„И узевши га Петар поче га одвраћати говорећи: Боже сачувај, Господе! то неће бити од тебе“ (16:22);

„Господе, помилуј сина мојега“ (17:15);

„Тада му приступи Петар и рече: Господе, колико пута, ако ми згријеши брат мој, да му опростим? До седам ли пута?“ (18:21).

3.3 Титула *Ο Κύριος* у Павловим посланицама

— Larry Hurtado и његов истраживачки рад на делима апостола Павла

„Јер ако исповиједаш устима својим да је Исус Господ, и вјерујеш у срцу својему да га Бог подиже из мртвих, бићеш спасен“ — Рим 10,9

Larry Hurtado у својој књизи *Lord Jesus Christ, Devotion to Jesus in Earliest Christianity*, наводи да се христолошка титула *Ο Κυριος* у посланицама апостола Павла наводи око 180 пута,³⁸ док реч са овим кореном се наводи преко 200 пута.³⁹ Оно што је више него потребно да се разјасни, јесте на који начин и због чега апостол ову реч приписује личности Исуса из Назарета. Грчки свет римског доба, ову титулу је преферирао да приписује особама које се налазе на високим друштвеним положајима. Пример који проналазимо у посланицама великог апостола налази се у Ефесцима 6:5,9: „Робови, будите послушни својим господарима по тијелу, као Христу, са страхом и трепетом, у простоти срца својега“ и

„И ви господари, чините то исто њима, без пријетње, знајући да је и њихов и ваш Господар на небесима, а Он не гледа ко је ко“.

Такође, овај појам своје другачије значење проналази у 1 Кор 8,5:

„Јер ако и има такозваних богова, било на небу било на земљи, као што је много богова и много господа“, што нам говори да је термин Господ или Господе или господари, коришћен и у другим религијама. Као што смо већ споменули, титула *Ο Κύριος* приписивана је и господарима римског царства, који су ово поштовање

³⁸ Larry W, Hurtado, *Lord Jesus Christ, Devotion to Jesus in Earliest Christianity*, William B. Eerdmans publishing company Grand Rapids, Michigan, Cambridge U. K. 2005, 108.

³⁹ Исто, 111.

преузели са Истока. Претпоставља се, да је овај термин преузет и искоришћен за личност Исуса из Назарета, не би ли пагани и други народи којима се Исусова наука проповедала, лакше прихватили и једноставније разумели личност васкрслог Исуса из мртвих. *Hurtado* наводи да је потребно да се вратимо у рано доба хришћанства, да бисмо могли схватити развој овог термина у најужим хришћанским круговима. Два разлога због којих је Исусу приписана ова титула су: 1) титула *Ο Κύριος* преведена на арамејски или јеврејски језик означавала је име Божје и 2) титула *Ο Κύριος* међу Јеврејима грчког говорног подручја означавала је Бога у кога верују. Што се тиче првог разлога довољно је напоменути начин превођења термина *Yahweh* и термина *Adonay* који проналазимо у поглављу под именом старозаветна имена Божја. Други разлог је заправо, практична примена имена Божјег и омиљеност израза који је заменио изразе јеврејског говорног подручја.⁴⁰

Од посебног значаја је и мишљење овог истакнутог истраживача Светог Писма у коме наводи да је термин Господ коришћен нарочито у литургијској употреби. „Indeed, this liturgical acclamation of Jesus' present exaltation and eschatological triumph seems to have been intended to enact his triumph ritually within the Christian assembly. In fact, Paul and other New Testament authors can refer to Christians as those who ritually 'call upon' Jesus as Lord, which indicates that the liturgical action connoted by this expression was early seen as constitutive and denotative of Christian devotional life“.⁴¹

Павлове посланице по Лари Хуртаду, заправо су конекција између хришћана који су говорили на грчком језику и оних који су говорили на хебрејском. Прва посланица Коринћанима 16:22 нам говори термин Маран ата — Господе дођи! Не даје се никакво даље објашњење овог термина али је више него очигледно да су термини којима се описивао Исус били свима више него познати ма којим језиком да су причали и да су се истим терминима служили. Термин који Павле такође користи приликом молитве а који потиче са арамејског говорног подручја је термин Авва, што је од изузетне важности јер са ова два термина описује се Личност Бога Оца и Исуса.

Као што смо већ навели, термин Господ — *Ο Κύριος* се наводи преко 200 пута у посланицама апостола Павла. Око 180 пута овај термин је уско повезан са личношћу Исуса из Назарета. Термин је заправо христолошка титула и углавном се односи на Исуса али повремено Павле користи овај израз и да би описао Бога Старог Завета:

Рим 4,8: „Блажен је човјек коме Господ не урачуна гријех“ — Пс 32, 2: „Благо човјеку, којему Господ не прима гријеха и у чијем духу нема лукавства“;

Рим 10,16: „Али сви не послушаше Јеванђеље; јер Исаија говори: Господе, ко вјерова проповиједи нашој?“ — Ис 53,1: „Ко вјерова проповиједању нашем, и мишица Господња коме се откри?“;

Рим 11,34: „Јер ко познаде ум Господњи? Или ко му би савјетник?“ — Ис 40,13: „Ко је управљао дух Господњи? или му био савјетник и научио га?“;

Рим 15,11: „И опет: Хвалите Господа сви незнабошци, и славите га сви народи“ — Пс 117,1: „Хвалите Господа сви народи, славите га сва племена“;

1 Кор 3,20: „И опет: Господ зна помисли мудрих да су ништавне“ — Пс 94,11: „Господ зна мисли људима како су ништаве“;

⁴⁰ Исто, 109.

⁴¹ Larry Hurtado, *At the Origins of Christian Worship, The context and character of earliest Christian devotion*, William B. Eerdmans publishing company Grand Rapids, Michigan, Cambridge U. K. 1999, 78.

2 Кор 6, 17–18: „Зато изиђите из њихове средине и одвојте се, говори Господ, и не дохватајте се нечистог, и ја ћу вас примити, И бићу вам отац, и ви ћете бити моји синови и кћери, говори Господ Сведржитељ“ — Ис 52,11: „Отступите, отступите, изидите одатле, не дотичите се ничега нечиста; изидите испред њега, очистите се ви који носите суде Господње“ и 2 Сам 7,14: „Ја ћу му бити отац, и он ће ми бити син; ако учини што зло, караћу га прутом људским и ударцима синова човјечијих“.

Још прецизније то чини у следећим пасусима:

Рим 11,3: „Госпode, пророке твоје побише и жртвенике твоје раскопаше, и ја остадох једини и траже живот мој“ — 1 Цар 19,10: „А он рече: ревновах веома за Господа Бога над војскама; јер синови Израилеви оставише завјет твој, твоје олтаре развалише, и пророке твоје побише мачем; а ја остах сам, па траже душу моју да ми је узму“;

Рим 12, 19: „Не чините освету за себе, љубљени, него подајте мјесто гњеву (Божијем), јер је написано: Моја је освета ја ћу вратити, говори Господ“ — 5 Мој 32, 35: „Моја је освета и плата, у своје вријеме попузнуће нога њихова, јер је близу дан пропасти њихове, и иде брзо што ће их задесити“;

1 Кор 14, 21: „У Закону је написано: Туђим језицима и туђим уснама говорићу народу овоме, и ни тако ме неће послушати, говори Господ“ — Ис 28,11: „Зато ће неразумљивом бесједом и туђим језиком говорити томе народу“⁴².

У одељцима који следе, Павле наводи детаље из Старога Завета који се у оригиналу односе на Бога Оца, док их он приписује Исусу:

Рим 10,13: „Јер сваки који призове Име Господње биће спасен“ — Јл 2, 32: „И сваки који призове име Господње спашће се; јер ће на гори Сиону и у Јерусалиму бити спасење, као што је рекао Господ, и у остатку који позове Господ“;

1 Кор 1,31 и 2 Кор 10, 17: „Да буде као што је написано: Ко се хвали нека се Господом хвали“ и „А који се хвали, Господом нека се хвали“ — Јер 9, 23–24: „Овако вели Господ: мудри да се не хвали мудрошћу својом, ни јаки да се не хвали снагом својом, ни богати да се не хвали богатством својим Него ко се хвали, нека се хвали тијем што разумије и познаје мене да сам ја Господ који чиним милост и суд и правду на земљи, јер ми је то мило, говори Господ“;

1 Кор 10,26: „Јер је Господња земља и све што је на њој“ — Пс 24,1: „Господња је земља и што је год у њој, васиљена и све што живи на њој“

У појединима моментима Павле алудира на Стари Завет и места где се помиње *Yahweh* као *O Kúrios*, а апостол та места приписује Исусу у Новом Завету.⁴³ Најупечатљивији пример свега до сада наведеног из посланица апостола Павла налазимо у посланици Филипљанима 2: 10 — 11 у којој апостол Павле наводи цитат из пророка Исаије 45: 23–25: „Да се у Име Исусово поклони свако кољено што је на небесима и на земљи и под земљом; И, да сваки језик призна да је Исус Христос Господ на славу Бога Оца“, док код пророка Исаије налазимо: „Собом се заклех; изиде из уста мојих ријеч праведна, и неће се порећи, да ће им се поклонити свако кољено, и заклињати се сваки језик, И говориће: у Господу је правда и сила; к њему ће доћи; али ће се посрамити сви који се гњеве на њ. У Господу ће се оправдати и прославити све сјеме Израилјево“ (45, 23–25).

Примери који су наведени из посланица апостола Павла указују нам на то да овај апостол није донео неко ново учење везано за Исуса Христа, нити је установио неку нову праксу поштовања личности Исуса из Назарета. Заправо, наводећи

⁴² Larry Hurtado, *Lord*, 112.

⁴³ Исто, 112.

цитате Старога Завета, које је он веома добро познавао, давао им је нову димензију схватања јер је кроз личност Исуса Христа објашњен Стари Завет и потврђен кроз његову личност.

У појединим одељцима можемо приметити и однос Сина Божјег са Богом Оцем по питању Дана Господњег:

1 Сол 5,2: „Јер ви сами добро знате да ће Дан Господњи доћи као лопов у ноћи“;

1 Кор 5,5: „Да се такав преда сатани на мучење тијела, да би се дух спасао у дан Господа Исуса“;

2 Сол 2,2: „Не дајте се лако поколебати умом, нити уплашити, ни духом, ни ријечју, ни посланицом тобоже нашом као да је већ настао Дан Христов“;

1 Кор 1,8: „Који ће вас и утврдити до краја да будете беспрекорни на дан Господа нашега Исуса Христа“;

2 Кор 1,14: „Као што нас унеколико и разумјесте, да смо ми ваша хвала, као и ви наша, у дан Господа Исуса“.

У Павловим посланицама можемо пронаћи и одељке у којима потврђује да је Исус Господ или наводи термин Господ Исус. Пример налазимо у:

1 Кор 12,3: „И нико не може рећи: Исус је Господ, осим Духом Светим“.

У посланици Римљанима (10,9) налазимо сличан литургијски израз: „Јер ако исповијеш даш устима својим да је Исус Господ, и вјерујеш у срцу својему да га Бог подиже из мртвих, бићеш спасен“.

Хуртадо наводи да ако би посматрали из угла социолингвистичке перспективе, апостол Павле око 65 пута титулу *Ο Κύριος* наводи уз речи Исус Христос — Господ Исус Христос; уз реч Исус — Господ Исус или Исус је Господ, или Господ наш Исус Христос (Рим 1,4; 5,21; 5,11; 16, 20; 14,14; 1 Кор 11,23; Гал 6,18). Најчешће коришћење термина Господ код апостола Павла (јавља се око 100 пута) јавља се онда када се овај појам директно односи на личност Исуса из Назарета, али без спомињања Његовог имена (Рим 14,6; 14,8; 16:2,8,11,12,13; 1 Кор 3,5; 4, 4–5).⁴⁴

*Hurtado*⁴⁵ наводи и да се појам Господ у Павловим посланицама може пронаћи у три контекста. Први контекст везан је за однос верника према Господу Исусу и према заповестима Његовим. Апостол, не ретко, наводи речи Христове на следећи начин: „А ожењеним и удатим заповедам, не ја него Господ“ (1 Кор 7, 10). Други контекст који можемо пронаћи у посланицама светог апостола везан је есхатолошки догађај другог Христовог доласка. Речи „Господ ће судити“ (1 Кор 4, 4–5); „Господ је близу“ (Флп 4,5) рефлектују очекивање скорог Христовог поновног доласка на земљу. На крају, трећа врста контекста у којој апостол спомиње термин Господ, везана је за литургијски моменат. 1 Кор 11, 17–33 говори нам о тајни Евхаристије и начин на који се она савршава. Спомиње и термине „вечера Господња“ (ст. 20), „чаша Господња“ (ст. 27), „тело Господње“ (ст. 29).

Уместо закључка

На крају, требали би закључити на основу свега до сада наведеног, да је титула *Ο Κύριος* од самог настанка хришћанства заузела веома високо место у терминологији следбеника Исуса из Назарета. Споменули смо да датира још из Старог Завета,

⁴⁴ Исто, 114.

⁴⁵ Исто, 115–117.

као и то да је на Истоку била изузетно популарна, нарочито међу народима који су своје владаре деификовали. Апостолска проповед је Исусу приписала ову титулу, а најранија сведочанства налазимо у посланицама апостола Павла као и код јеванђелиста. Апостол Павле који је изузетно добро познавао јеврејску терминологију, користио је овај израз у својим проповедима и писмима које је упућивао раним Црквама. Повезујући Исуса са термином *Ο Κύριος*, Павле му је истовремено исказивао поштовање приписујући му термин чије је значење у Старом Завету било добро познато присталицама јеврејске вероисповести, а притом је исти термин, који је већ коришћен у раној Цркви, интерпретирао у својим проповедима повезујући једнакост Бога Оца и Сина.

Summary: Titles which we ascribe to the Theanthropic personality of Jesus of Nazareth, *Ο Κύριος* and *Ο Χριστός*, are not just simple terms that they have added all at once, but they needed some time to stabilize with His name. Apostle Paul in his Letters in many occasions pronounce Christological term *Ο Κύριος*, and at the same time connecting him with Jesus from Nazareth. The modern Bible scholars are trying to clarify and distinguish how it came to the use of those terms and when they attributed to the name of the Son of God. Based on this work, we will try to compare the different interpretations and opinions of individual scientists and we will try to give an answer to this very interesting question.

Key words: *Ο Κύριος*, Apostle Paul, New Testament, Christological terms